

УДК 94(100) "1941/1943"(477-25)

© Микола СЛОБОДЯНЮК

ВЗАЄМИНИ РАДЯНСЬКИХ І ОУНІВСЬКИХ ПІДПІЛЬНИКІВ В ОКУПОВАНОМУ КИЄВІ (1941 – 1943 рр.)

Стаття присвячена взаєминам радянського й оунівського підпілля у Києві. На основі архівних документів у роботі висвітлюється взаємодія оунівців і радянських підпільників у різних життєвих обставинах. Установлено, що в одних випадках ці контакти супроводжувалися збройним протистоянням, в інших – виникала ідеологічна дискусія, траплялося, що умови окупації примушували суперників співпрацювати.

Ключові слова: Київ, окупація, підпілля, ОУН.

Історіографію історії радянського антинацистського підпілля в м. Києві можна поділити на два основних періоди: радянський (1943 – 1991 рр.) і сучасний (з 1992 р.). У перший період відбувається процес накопичення джерел і обробка фактичного матеріалу, що, в свою чергу, призвело до появи великої кількості наукових праць, присвячених діяльності радянських партизанів та підпільників і, зокрема, історії радянського підпілля Києва.

У часи СРСР було захищено кілька дисертацій, присвячених підпіллю столиці України. Наприклад, доволі докладно це питання висвітлив П. Саєнко (Саєнко П. К. Из истории партизанской борьбы против немецко-фашистских захватчиков на территории Киевской области за период Великой Отечественной войны (1941 – март 1944 гг.): дисс. ... канд. ист. наук / Ин-т истории АН УССР. – К., 1949). А в дисертації П. Шапи (Шапа П. К. Форсирование Днепра и освобождение столицы Украины – Киева: дисс. ... канд. ист. наук / Ин-т истории Украины АН УССР. – К., 1948) один із розділів розкривав допомогу партизанів Червоній армії під час форсування Дніпра та визволення Києва [8].

Незважаючи на значну кількість робіт, які стосуються обраної нами теми, більшість із них спеціально не присвячені київському підпіллю і висвітлюють це питання тільки в контексті ширших проблем. Зокрема, радянські вчені видали багато монографій, у яких предметом дослідження стала діяльність

підпільників і партизанів України загалом або її окремі аспекти [19; 4; 6; 14; 29; 41; 13; 30; 31; 24]. Деякі публікації були спеціально присвячені Києву, зокрема й історії міста періоду Другої світової війни [16; 11; 5; 3]. Вивчення проблеми збагатили наукові статті, серед яких особливо слід виділити публікації М. Ковалю, С. Кириченка та О. Кременчуцької, присвячені безпосередньо київським підпільникам [1; 25; 18; 21].

Найбільш вичерпним науковим викладом історії київського міського підпілля є праця П. Тронька і П. Овчаренка «Солдаты киевского подполья» та присвячене Києву видання із серії «Історія міст і сіл» [42; 17]. Однак ці дослідження мають недоліки, притаманні всій радянській історіографії. Крім того, на сьогодні вони вже застаріли. Так, у них не приділено уваги прорахункам у підготовці і діяльності підпілля, не висвітлені питання повсякденного життя і внутрішніх взаємин у підпільному середовищі, а поведінка підпільників надміру героїзована.

За виправлення недоліків радянського наративу й доповнення фактажу взяли сучасні українські історики. Від моменту розпаду СРСР починається сучасна епоха в дослідженні проблеми, яка відкрила можливості для наукового аналізу фальсифікованих, маловивчених і зовсім не досліджених питань діяльності підпільників. Причому увага істориків спрямовувалася насамперед на нетрадиційні для радянської історіографії питання.

На жаль, у незалежній Україні не було захищено жодної дисертації з історії радянського підпілля в Києві чи в Київській області. Утім, з'явилася дисертація Т. Заболотної, присвячена повсякденному життю киян у 1941–1943 рр., яка дає змогу зрозуміти умови, у яких діяло міське підпілля. Подібні питання порушив у своїй розвідці Д. Малаков. Деякі відомості про життя та боротьбу націоналістичного підпілля в Києві можна взяти з книги Ю. Степового [12; 26; 40].

Очевидним є брак сучасних монографій, пов'язаних з обраною темою. Це лише дві книги А. Чайковського, які стали значним кроком уперед в досягненні маловивчених аспектів руху Опору, переосмисленні застарілих поглядів на його розвиток і особливості [43; 44]. З позицій історичної антропології та історичної психології на історію київського підпілля подивилися М. Слободянюк та О. Лисенко [34].

Певний інтерес щодо розглядуваного питання викликає наукова періодика. Безпосередньо антинацистську діяльність київських підпільників описали О. Мінгазутдінов, В. Даниленко, А. Деймон та інші автори [28; 7; 9].

Як і більшовики, націоналісти (у м. Києві це були переважно мельниківці), проникали до окупаційних органів влади та інших установ [22]. На початку окупації членам ОУН Мельника вдалося сформуванати міську управу, поліцію, структури Українського Червоного Хреста і взяти під свій контроль Союз письменників, газету «Українське Слово», господарські й економічні об'єкти міста. На думку Тараса Курила, українські націоналісти Києва об'єдналися і проводили

свою роботу навколо трьох основних центрів: міської управи, Автокефальної Православної Церкви і вищих навчальних закладів [23, 125].

З одного боку, мельниківці демонстрували лояльність до німців, а з іншого – проводили діяльність (зокрема, і нелегальну), спрямовану на створення Української держави, що не входило у плани загарбників. Занепокоєні діяльністю ОУН(м), нацисти з грудня 1941 р. почали арешти й розстріли націоналістів. До березня 1942 р. легальні й підпільні структури мельниківців були практично розгромлені. За даними І. Дерейка, навесні 1942 р. у Бабиному Яру розстріляли близько 40 шуцманів, які підозрювалися у співпраці з ОУН [10, 64].

Такі суперечливі обставини утруднювали встановлення належності тих чи інших осіб до колаборантів або підпільників-оунівців. З документів видно, що більшовики (іноді свідомо), повідомляючи про націоналістів, не проводили межі між націоналістами-антифашистами й «українськими» поліцаями, які носили на рукаві жовто-блакитну пов'язку, могли говорити українською, але були звичайними колаборантами і не мали ніякого стосунку до націоналістичного підпілля. Тим більше, що при контактах з оунівцями підпільники не утруднювали себе з'ясуванням того, до якої фракції ОУН належали ці люди: до ОУН Мельника чи ОУН Бандери. Поширеним у радянських документах ідеологічним кліше стало абсурдне визначення «українсько-німецькі націоналісти». Відповідно до цих обставин повідомлення радянських підпільників потребують скрупульозного критичного аналізу, порівняння з джерелами німецького й оунівського походження, щоб установити, ідеться в них про українських колаборантів чи про націоналістів.

Нижче подано документ, у якому складно однозначно встановити, про кого йдеться: про колаборантів чи націоналістів, про бандерівців чи мельниківців. Однак цей документ [там, де це важливо для збереження смислу подій, документи наводяться мовою оригіналу. – Авт.] допомагає зрозуміти атмосферу суперництва між прорадянськи і проукраїнськи налаштованими групами населення: «Одновременно мною было доложено о тяжелейших невыносимых условиях и обстановке в Ружинском, Попельнянском и Вчорайшанском р-нах [Житомирська область. – Авт.], так как эти районы являлись местом сосредоточения всего сброда украинских западноукраинских националистов [так у тексті. – Авт.] после того, как они были разгромлены немецкими гестапо. Работать нам в этих условиях было очень трудно и рискованно, так как все ответственные должности, начиная с сельского и кончая районным руководством, были заняты националистами. Эти националисты все средства борьбы повели против советского актива, тем более против членов партии, как факт, в Верховне банда националистов... захватила спущенных советских парашютистов в Коробчиеве и сдала их немецкому Гестапо. Они же арестовали нашего подпольщика тов. Рыбак, сдали его в Гестапо... При обсуждении работы в этих районах я выразил свое мнение, что там можно держать только подпольные диверсионно-террористические группы, а людей, завербованных в партизанские отряды, вывозить из националистиче-

ских районов в советские районы, как Макаров, Малин, Бородянка, Иванков и др. [переважно Київська область. – Авт.]. Соображения мои были таковы, что если бы мы начали восстание, то надо было бы уничтожить всех националистов, а немецкая пропаганда использовала бы этот факт... что партизаны уничтожают украинское население. В одной Макаровке было около 250 семейств украинских националистов... По прибытии начальника санитарной части тов. Мулихина из разведки я вместе с Дивониным имел встречу в Андрушках. Мулихин решил зайти по делу в с. Паволочь, где провокатор, голова колхозу «Маяк» с бандой националистов схватил Мулихина, сильно избили и в полумертвом состоянии положили на воз и доставили в Гестапо. Тов. Мулихин был расстрелян» [20, 3–7].

Незважаючи на німецькі репресії, з травня 1942 р. у звітах німецької поліції знову відзначається активізація націоналістів. Зокрема, відзначалось, що оунівці проникають в органи місцевого самоуправління, церковні структури, навчальні заклади, редакції легальних періодичних видань та інформаційних служб, які використовують для своєї агітації. Свої головні зусилля вони спрямовували на залучення інтелігенції і молоді. У німецьких звітах вказувалося, що під помітним впливом мельниківців у Києві перебував педагогічний інститут, а також «Науковий гурток», створений нібито для наукових досліджень, а насправді займався націоналістичною й антинацистською пропагандою. Головною темою антинацистської агітації став заклик до ухиляння від відправки робочої сили до Німеччини.

Ставлення радянської влади і, відповідно, радянського підпілля до українських націоналістів було однозначно негативним. Одним із завдань, які стояли перед комуністами-підпільниками, було збирання інформації про націоналістичний рух, складання списків націоналістів, а також їхнє фізичне знищення. Наприклад, один із складених київськими підпільниками списків членів Організації українських націоналістів (ОУН) після визволення Києва частинами Червоної армії в листопаді 1943 р. був переданий начальнику «Смерша» 63-ї стрілецької дивізії підполковнику Кутяпкіну. Відповідно до цього списку було арештовано близько 30 підозрюваних у націоналізмі [38, 14]. Саме як націоналіста терористична група підпільного міськкому Компартії 29 листопада 1941 р. вбила київського професора Ревуцького [33, 15].

Націоналісти платили комуністам «тією ж монетою». Наприклад, за дорученням Б. Петрушко, зв'язкова Київського підпільного міськкому КП(б)У Діна Волевач 29 серпня 1943 р. привезла до партизанського загону Сурженка, розташованого в Радомишльському лісі біля с.Товсте Житомирської області, медикаменти, военно-топографічні карти, німецькі періодичні видання, а також бандерівський журнал «Ідея і чин» 1943 р. випуску. Німецькі і націоналістичні матеріали потім частково переправлялися на Велику землю для аналізу і вироблення контрзаходів. Правда, за свідченням Д. Волевач, 31 серпня на партизанів напав загін бандерівців, у результаті чого партизанський загін було розгромлено, а командир загону загинув [2, 32].

Ідеологічні битви між більшовиками і націоналістами відбувалися в Гідромеліоративному інституті. У звіті про підпільну роботу Сталінського райкому партії і в показах учасника подій А. Подвласова це зіткнення описано так: «В то время в Гидромелиоративном институте распространилось националистическое влияние студентов, приехавших из Западной Украины. Во главе со студентом первого курса Омельчуком эта группа пыталась завоевать студенческую молодежь, призывая ее бороться за создание украинской националистической власти. Их девиз был – «Против немцев и против советов, за свободную и независимую Украину». Группа комсомольцев под руководством Подвласова и Кожемяки [з восьми осіб. – Авт.] организовала борьбу против националистов-западников, разъясняя молодежи вредность националистических взглядов и всеми мерами подрывая их авторитет... [32, 28].

Некоторое количество студентов... поддавалось на эту удочку и участвовало в их вечеринках. Мы не замедлили послать туда людей, чтобы знать, чем же они привлекают массы. Когда наши люди побывали там, мы увидели, что борьба с ними будет нелегкая, но и не тяжелая. Серьезные студенты только лишь прислушивались к ним, но за ними не пошли, на их вечера не ходили. Ходили туда девушки, искательницы легких приключений. Вскоре и «Украинцы» поняли, что пошли не по верному пути... Вечеринки они устраивали на частных квартирах, с танцами, выпивкой, легкой закуской изысканного вида, и под шумок велись разговоры, как было бы хорошо, если бы не было немцев, а свои «украинские власти»... Начали делать так: прежде всего стали разъяснять в частных разговорах с группами студентов, что... эти западные украинцы мало чем отличаются от немцев, что если бы не было немецкого фашизма, так был бы украинский фашизм, который бы также расстрелял всех украинцев, и не пожалел бы и украинцев советской ориентировки. Пришлось раздобыть из библиотеки института... книгу товарища Сталина: «Марксизм и национальный вопрос», там есть статья о скрипниковщине... Идейная подготовка в этом отношении у нас была очень слабая, мы не знали деловой сути украинского национализма... Дальнейшая борьба с этой группой украинских националистов шла по пути разъяснения студентам их волчьей сути в овечьей шкуре.

Не замедлил представиться случай, который мы использовали, чтобы дать им генеральный бой... 1-го января 1943 года. Группа студентов выразила такую мысль, что не плохо было бы потанцевать, устроить что-то вроде елки... мы решили, что в особых целях этот вечер нам пригодится. Роли были распределены точно; кто, где садился в зале, чтобы наша прослойка была везде... Стычка произошла в таких условиях, что о ней трудно даже рассказать. Танцевали. В одном углу украинская группа затянула гимн «Ще не вмерла Україна». Тогда один комсомолец подходит к пианино и начинает играть фокстрот «Му-му», и все пошли танцевать. Таким образом, сорвалась их попытка взять гимном торжественную тишину. Они не выдержали удара. Тогда один из этой группы подбегает к играющему и захлопывает крышку пианино по его рукам. Со словами: «Тут

московські пісні нічого грати – більшовицькі наймити». В это время раздаётся звонкий девичий голос: «Кто из нас наймиты и чьи еще неизвестно». Я до сих пор не знаю, кто это сказал. Водворилась мертвая тишина. Была выдержка, кто кого возьмет спокойствием... Чувствовалось, что вот-вот он ударит того, что играл. Тогда я подошел к ним и сказал: давайте выйдем в коридор и поговорим спокойно... Они вышли, и я вышел. Я оказался припертым к перилам. Я не боялся, что они меня ударят, но ощущение было неприятное. Я говорю: что ты хочешь. Они говорят: «Чтобы здесь не было большевистской агитации». Я говорю: «Разве корова это большевистская агитация». «Почему же вы не пели наш гимн». Я говорю, что мы его никогда не слышали, хоть я украинец и люблю свою родину. «Какой же ты украинец, если ты был под большевиками». Тогда я ответил: «Кто же украинцы – большинство ли, которые жили здесь, или кучка, которая жила в лесах [в] западных областях»... Они не выдержали, махнули рукой и пошли. Я вошел в зал. Одна группа пела «Москва майская», на пианино играли «му-му». Я тогда сказал, чтобы прекратили эту песню, потому что весьма вероятно, что они оставили здесь своих. В 9.30 была команда, что пора расходиться. У выхода образовывались группки, которые обсуждали, что лучше: наши старые фокстроты или заунывная «Ще не вмерла Україна». После этого вечера почувствовалось отчуждение этой группы студентов» [36, 13–15].

Незважаючи на крайню взаємну неприязнь, реалії «нового порядку», важкі умови існування як радянського, так і націоналістичного підпілля вносили в ці взаємини деякі корективи, змушуючи тих і інших виявляти гнучкість, мирно співіснувати і в окремих випадках навіть співпрацювати. У повідомленнях двох радянських підпільниць згадується про зв'язки комуністів і націоналістів: «Гейко до мозга костей националист. Там их целая группа, с которой мы также немножко связались» [35, 52]. «Когда только немцы вошли в Киев, то появилось много украинских националистов, которые мечтали о «самостийной» Украине. Немцы их разгромили, большинство этих самостийников были расстреляны. Сейчас многие из них присоединяются к нашим и готовы даже идти в партизаны» [37, 103].

НКДБ УРСР після війни встановило, що членом підпільної партійної групи системи Подільського райжилуправління був начальник відділу міськжилуправління Матяшевич, який одночасно був «активним націоналістом». У зв'язках із «Київським націоналістичним центром» звинувачувався член КП(б)У, колишній чекіст, організатор і керівник підпільної групи на заводі імені Дзержинського Борис Загорний [27, 119 –120]. На підставі його показів, і інші члени розгалуженої радянської підпільної організації «Смерть німецьким окупантам», включно з її керівником Г. С. Кочубеєм, мали контакти з націоналістами [15, 95]. Не можна також відкидати, що і в оунівське підпілля проникали прорадянськи налаштовані елементи.

Керівник диверсійної групи НКВС І. Кудря випадково зустрів у Києві вихідця із Західної України Степана (прізвище невідоме), який до війни був арештований

як український націоналіст, а слідство у його справі вів Кудря. Тепер ця людина працювала перекладачем у шефа польового гестапо. Степан упізнав Кудрю, зрозумів, що він нелегально перебував у тилу німців і міг його видати. Однак Степан заявив: «Я Вас можу зараз видати, але я цього не зроблю... У німців я працюю, але не на їх користь, а на користь нашої справи». Важко сказати, з яких мотивів, але Степан не тільки не видав Кудрю, а й надавав йому важливу секретну інформацію [35, 14–15].

Вододіл між двома ідеологічними антагоністами іноді пролягав просто через сім'ї. Так, Петро Іонович Перевертун, уродженець Київської області, був членом партії і помічником начальника оперативного відділу штабу 10-ї танкової дивізії. Після німецького полону повернувся до Києва і став учасником радянського підпілля. За наказом Г. Голеця на початку квітня 1943 р. Петро Іонович вивів із міста до Димерських лісів 18 осіб. Ця група, об'єднавшись з іншими, створила Київський партизанський загін, який на початок травня вже налічував 200 бійців. Сам Петро Перевертун був призначений командиром Київського, а потім Ленінського партизанського загону. А от його брат Григорій Перевертун, безпартійний, до війни працював бухгалтером в їдальні на заводі «Ленінська кузня», належав до ОУН Мельника. При німцях він став головою оргбюро Вукоопспілки (Всеукраїнської кооперативної спілки – легальної кооперативної організації при німцях) в Києві. Ця організація стала одним із центрів діяльності мельниківців.

Крім того, Григорій поселив брата в своїй квартирі, виділив йому окрему кімнату, куди часто приходили учасники більшовицького підпілля. Отож фактично квартира українського націоналіста стала явочною квартирою більшовицького підпілля. Григорій кілька разів допомагав радянським підпільникам необхідними продуктами і документами, дозволяв брату і його соратникам слухати радянські радіостанції на своєму приймачі. 2 березня 1943 р. Григорія Перевертуна арештували нацисти й невдовзі розстріляли. Його брат Петро переховувався на різних квартирах у Києві, а потім пішов до партизанів. На думку Петра, він був винний у загибелі брата Григорія, оскільки гестапо вийшло на їх квартиру через його діяльність у радянському підпіллі.

Після повернення радянської влади Петро Перевертун був вимушений звітувати не тільки про свою діяльність під час окупації, а й давати покази на свого брата. Читаючи матеріали допиту, можна помітити, що Петро, незважаючи на тиск слідчого, намагався не компрометувати покійного брата і його соратників та визнавав тільки те, що і так уже було відомо НКВС:

«(т. АЛИДИН [слідчий. – Авт.] – Тут у нас просьба – подробнее рассказать о брате).

- О брате... Встречался с ним часто до войны. Когда я приехал к нему, он уже работал в этой Вукопспилке...

(т. АЛИДИН – Кто его выдвигал?)

- ...Собирали всех, кто работал в системе Вукопсилки. Я мало знал, кто работал. Скажем такие, как Замша, Назаркевич. Вообще трудно сказать, кто еще

был, мало с ними сталкивался. [Перевертун намагається ухилитися від прямих і категоричних відповідей, використовував пом'якшуючі і невизначені формулювання: «мало знав», «скажімо, такі, як», «важко сказати», «мало стикався». – Авт.] После этого, когда они создали Вукопсилку, между собой избрали оргбюро и председателем избрали брата... Работал он до самой своей смерти. Работал, конечно, не для немцев. Что для меня и других сделал... [Перевертун намагається звернути увагу слідчого на те, що брат боровся з німцями, допомагав радянському підпіллю. – Авт.].

(т. АЛИДИН – Нас интересует такой вопрос – политические убеждения?) [але слідчому потрібно зовсім інше: добитися звинувачувальних показів на брата. – Авт.]

- Он не коммунист. Националистом его считать можно... Был ли он членом партии националистов, не скажу, не знаю. Какие связи у него были, с кем – тоже трудно мне сказать. [Знову неконкретні формулювання: «можна вважати», «не скажу, не знаю», «важко сказати». Звісно, Петро точно знав, що його брат – націоналіст, але ухилявся від прямих відповідей. – Авт.].

(т. АЛИДИН – Убеждения политические Вашего брата нам известны, но мы... хотим, чтобы Вы более подробно изложили его националистическую деятельность и его связи с людьми. Вот что нас интересует. Что брат был националистом – это бесспорно, это нам известно. О его националистической деятельности Вы расскажите). [Алідін починає здійснювати психологічний тиск на Перевертуна і намагається спрямувати його відповіді в потрібне йому русло. – Авт.].

- Мне очень трудно что-либо достоверное сказать.

(т. АЛИДИН – Вы жили на одной квартире, видели, кто ходил. Я не верю, чтобы Вы не разговаривали с ним). [Давление усиливается, и Перевертун вынужден говорить подробнее. – Авт.].

- По вопросу его принадлежности к партии я не беседовал. Беседовал, скажем, по такому вопросу – вернется советская власть или нет. Я доказывал, что вернется, а он говорил, что нет, не вернется. Из лиц, которые бывали у него, могу назвать Замшу. Он был членом оргбюро Вукопсилки... Король его должен знать. Довженко его хорошо знает.

(т. АЛИДИН – Какой Довженко, режиссер?) [Слідчий явно оживився: звинувачення в націоналізмі такої відомої фігури, як кінорежисер Олександр Довженко, обіцяє підвищення по службі, але... не пощастило. – Авт.].

- Нет. Другой Довженко. Он его хорошо знает, он был секретарем парткома в Торговой Академии. Он расстрелян гестаповцами...

(т. АЛИДИН – По таким посещениям можно было заключать, что среди националистов Ваш брат играл не последнюю скрипку?) [Ось що йому потрібно! Слідчий ставить навідне запитання і дає зрозуміти, на яку відповідь очікує: брат – один із керівників мельниківського підпілля Києва, але Перевертун не здається і переводить розмову на іншу тему. – Авт.].

- Можно было заключать и так, и другое. Бывало, он говорил – скажи, что меня нет дома... Теперь еще одного человечка встречал я, работал он в городской управе, некто Мацап... Так этот Мацап рассказывал, что когда брата выводили из камеры, ему пустили пулю в затылок. Он говорил, что если бы он меня поймал, он бы сам задушил меня. Поэтому у меня подозрение, что его взяли из-за меня. Ведь мы там собирались...» [39, 10 –28].

Петро Перевертун стояв перед важким завданням: зберегти вірність радянській владі і захистити від неї свою родину. Напевно, він хотів бути чесним комуністом, але не хотів бути покидьком. Далеко не всім це вдавалося.

Отже, можемо констатувати, що в окупованому нацистами Києві взаємини радянських і оунівських підпільників мали складний, неоднозначний характер. Попри те, що вони були непримиренними ідеологічними противниками, боролися один проти одного, однак змушені були взаємодіяти. У поодиноких випадках суворі умови окупації та німецькі репресії підштовхували їх до налагодження стосунків на особистісному рівні і навіть організаційної співпраці.

Джерела та література:

1. Бойченко В. О. Київське підпілля в роки Вітчизняної війни // Укр. іст. журн. – 1964. – № 1. – С. 12 – 21.
2. Волевач Дина Ивановна. Отчет о подпольной работе за период оккупации немцами гор. Киева. 27.XI.1943 г. – ЦДАГО України. – Ф. 7. – Оп. 10. – Спр. 100. – Арк. 1 – 52.
3. Героїчний Київ. – К.: Політвидав України, 1982. – 334 с.
4. Горобець Г. Т. Партийное подполье на Украине 1941 – 1944 гг. – К.: Мысль, 1969. – 93 с.
5. Город-герой Киев. – М.: Стройиздат, 1975. – 262 с.
6. Григорович Д., Денисенко П., Немятый В. Коммунистическое подполье на Украине в годы Великой Отечественной войны. – К.: Политиздат Украины, 1976. – 224 с.
7. Даниленко В. П. Партизанское движение и подполье Киевицины в годы II-й мировой войны (коллекция архивных документов). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eastview.com/docs/CM790955_Rus.pdf.
8. Данилюк М. З., Сафонова Є. В., Черченко А. П. Огляд дисертацій, присвячених підпільній боротьбі і партизанському руху на Україні в роки Великої Вітчизняної війни // Укр. іст. журн. – 1958. – № 6. – С. 103 – 110.
9. Деймон О. В окупованому Києві // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2000. – № 1 (12). – С. 239 – 249.
10. Дерейко И. Местные формирования немецкой армии и полиции в Рейхскомиссариате «Украина», 1941 – 1944 // Родня. Полиция и партизаны, 1941 – 1944. На примере Украины / Авт.-сост.: А. Гогун, И. Дерейко, А. Кентий. – К.: Украинский издательский союз, 2011. – С. 50 – 80.
11. Дубина К. К. В годы тяжелых испытаний. – К.: Обл. кн.-газ. изд-во, 1962. – 263 с.
12. Заболотна Т. В. Повсякденне життя населення Києва в роки нацистської окупації 1941 – 1943 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2008. – 25 с.
13. Загорюлько М. М., Юденков А. Ф. Крах плана «Ольденбург»: О срыве экономических планов фашистской Германии на оккупированной территории СССР. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономика, 1974. – 383 с.

14. *Замлинский В. А., Немятыи В. М. Партийное подполье. Деятельность подпольных партийных органов и организаций на оккупированной советской территории в годы Великой Отечественной войны.* – М.: Политиздат, 1983. – 352 с.
15. *Информация о пребывании на оккупированной немцами территории Загорного Бориса Александровича. 29.5.1944.* – ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 355. – Арк. 95 – 106.
16. *Історія Києва.* – Т. II. – К.: АН УРСР, 1960. – Розд. VI. Київ у роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945). – С. 471 – 627.
17. *Історія міст і сіл Української РСР. Київ.* – К.: Укр.радян.енциклопедія, 1968. – 586 с.
18. *Кириченко С. М., Кременчуцька О. С. Керівник партійного підпілля: (До 70-річчя з дня народження О. С. Пироговського) // Укр. іст. журн.* – 1967. – № 8. – С. 122 – 124.
19. *Клоков В., Кулик І., Слинко І. Народна боротьба на Україні в роки Великої Вітчизняної війни.* – К.: АН УРСР, 1957. – 220 с.
20. *Клоповский Ф. А., член подпольной партийной организации на Дарницком ж.-д. мосте. 8 мая 1946 г.* – ДАКО. – Ф. П-4. – Оп. 2. – Спр. 10. – Арк. 1 – 11.
21. *Коваль М. В. Бойова діяльність підпільників Києва (1941 – 1943 рр.) // Укр. іст. журн.* – 1982. – № 5. – С. 56 – 64.
22. *Кот С. Підпілля ОУН в окупованому Києві. 1941 – 1943 // Друга світова війна і доля народів України. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Київ, 23 – 24 червня 2005 р.* – К.: Сфера, 2005. – С. 126 – 140.
23. *Курило Т. Сила та слабкість українського націоналізму в Києві під час німецької окупації (1941 – 1943) // Україна модерна.* – 2008. – № 2(13). – С. 115 – 130.
24. *Кучер В. І. Бойова діяльність антифашистського підпілля на Україні. 1941 – 1944.* – К.: Наукова думка, 1983. – 239 с.
25. *Лінкевич Є. М. З історії діяльності підпільної групи І. Д. Кудрі // Укр. іст. журн.* – 1970. – № 2. – С. 119 – 123.
26. *Малаков Д. Оті два роки... У Києві при німцях.* – К.: Амадей, 2002. – 318 с.
27. *Маслов, зам. начальника отдела управления НКГБ УССР. Справка по расследованию причин провалов партийного подполья в гор. Киеве и областях УССР. Киев, 5 мая 1945 г.* – ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 11. – Арк. 112 – 120.
28. *Мінгазутдінов О. Ф. Створення та діяльність антифашистського підпілля на Київщині на початку Великої Вітчизняної війни (1941 р.) // Вісник Київського ун-ту ім. Т. Шевченка. Історія.* – Вип. 38. – К.: Ред.-вид. центр «Київський ун-т», 1998. – С. 59 – 63.
29. *Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине 1941 – 1944.* – Кн. 1: *Борьба в подполье.* – К.: Наукова думка, 1985. – 399 с.
30. *Немятыи В. Н. Всенародная борьба против экономических мероприятий фашистских оккупантов на Украине (1941 – 1944).* – К.: Знание, 1980. – 62 с.
31. *Немятыи В. Н. В борьбе за срыв грабительских планов фашистской Германии.* – К.: Политиздат Украины, 1982. – 230 с.
32. *Постановление бюро Сталинского РК КП(б)У от 14 ноября 1945 г. Утверждение отчета о работе подпольных партийных и комсомольских организаций, действовавших в период немецкой оккупации в Сталинском районе города Киева за период IX.1941 г. - XI.1943 г.* – ДАКО. – Ф. П-4. – Оп. 2. – Спр. 266. – Арк. 27 – 29.
33. *Протокол № 28 заседания бюро райкома КП(б)У Железнодорожного района г. Киева от 2 июля 1945 г.* – ДАКО. – Ф. П-4. – Оп. 2. – Спр. 86. – Арк. 1 – 25.
34. *Слободянюк Н., Лысенко А. Советское подполье Киева (1941 – 1943 гг.): человеческое измерение.* – Saarbrücken, Deutschland: Palmarium Academic Publishing, 2014. – 164 с.

35. Стенограмма беседы с тов. Груздовой М. И., прибывшей из г. Киева, 6 мая 1943 г. – ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 14. – Арк. 25 – 39.
36. Стенограмма беседы с тов. Подвласовым Александром Владимировичем (продолжение). Киев, 4 марта 1947 г. – ЦДАГО України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 347. – Арк. 1 – 25.
37. Стенограмма информации Гурской Марии Яковлевны, связной Киевского подпольного горкома КП(б)У. Ворошиловград, 28.04.1942 г. – ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 353. – Арк. 90 – 103.
38. Стенограмма информации Лазебного Анатолия Николаевича. Киев, 27 апреля 1944 г. – ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 360. – Арк. 1 – 24.
39. Стенограмма информации Перевертуна Петра Ионовича за время пребывания на оккупированной территории. 4 мая 1944 г. – ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 364. – Арк. 1 – 30.
40. Степовий Ю. Син Закарпаття (українське революційне підпілля в Києві 1941 – 1942 рр.). – Мюнхен: Вид-во ім. Хвильового, 1947. – 34 с.
41. Тронько В. Бессмертие юных (Из истории борьбы комсомольского подполья Украины против гитлеровских захватчиков в годы Великой Отечественной войны). – К.: Молодая гвардия, 1958. – 168 с.
42. Тронько П. Т., Овчаренко П. М. Солдаты киевского подполья // Герои подполья. Вып. 1. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М.: Политиздат, 1970. – С. 332 – 373.
43. Чайковский А. С. За нами Большая земля. (Помощь советского тыла в организации народной борьбы против фашистских захватчиков на временно оккупированной территории Украины, 1941 – 1944 гг.). – К.: Вища школа, 1990. – 343 с.
44. Чайковский А. С. Невідома війна. (Партизанський рух в Україні 1941 – 1944 рр.: мовою документів, очима історика). – К.: Україна, 1994. – 255 с.

© **Николай СЛОБОДЯНЮК**

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ СОВЕТСКИХ И ОУНОВСКИХ ПОДПОЛЬЩИКОВ В ОККУПИРОВАННОМ КИЕВЕ (1941 – 1943 гг.)

Статья посвящена взаимоотношениям советского и оуновского подполья в Киеве. На основе архивных документов в работе описывается взаимодействие оуновцев и советских подпольщиков в разных жизненных обстоятельствах. Установлено, что эти контакты сопровождались вооруженным противостоянием или идеологической дискуссией. Бывало, что условия оккупации принуждали соперников сотрудничать.

Ключевые слова: Киев, оккупация, подполье, ОУН.

© Mykola SLOBODYANYUK

THE RELATIONSHIP OF SOVIET AND OUN UNDERGROUND WORKERS IN OCCUPIED KIEV (1941 – 1943)

This article is devoted to the relationship between the Soviet and OUN underground in Kiev. It is established that the historiography of the problem is not exhaustive and requires more detailed research. The author highlighted the topic from the standpoint of historical anthropology and historical psychology. Based on a wide range of archival sources, the work describes episodes of interaction between the supporters of the OUN Bandera and OUN Melnik on the one hand, and the Soviet underground on the other, in different life circumstances. In some cases, these contacts were extremely hostile and accompanied by armed confrontation; in others, ideological discussion and struggle for the minds of politically undecided residents of Kiev arose, and thirdly, the difficult conditions of occupation forced rivals to cooperate with each other against a common enemy. As examples of interaction between members of the OUN and Soviet underground-partisan formations, the cases of armed clashes between Ukrainian nationalists and Soviet partisans and paratroopers were considered; meeting of the leader of the Soviet sabotage group with the Ukrainian nationalist who was in the service in the German army; simultaneous participation of some persons in both the Soviet and OUN underground; ideological struggle for influence on student youth in the hydromeliorative institute. Using psychological analysis, was investigated the interrogation protocol by the NKVD investigator of a former Soviet underground worker and partisan, whose brother was an active member of the OUN. This document shows that the ideological frontline sometimes passed directly through families and placed relatives before a difficult choice between personal and public good.

Thus, we can state that in the Nazi-occupied Kiev relations between Soviet and OUN underground were complex, ambiguous. Being irreconcilable ideological opponents, struggling with each other, they, nevertheless, had to interact. In some cases, the harsh conditions of occupation and German repressions pushed them to establish relations at the personal level and even to organizational cooperation.

Key words: Kiev, occupation, underground, OUN.